

СВІДЧЕННЯ АНТИЧНИХ АВТОРІВ ПРО ПОХОДЖЕННЯ ЕТРУСКІВ

Античні історики любили розповідати перекази та легенди про походження міст і народів.

Найдавніші літературні свідчення про доримську Італію належать грекам. Так, у гомерівській “Одіссеї” етруски-пеласги відомі автору як мешканці Криту й союзники Трої, оскільки історичний зміст твору відносять до XI-IX ст. до н. е. [1, с. 404].

Уперше ім'я “тірсени” трапляється в “Теогонії” Гесіода. У заключних словах поеми зазначено, що царями “всіх славних тірсенів були Агрій і Латин, сини Одіссея і Кірки”. Звідси висновок, що в середині VII ст. до н. е. тірсени мешкали вже на західному узбережжі Італії і, на думку греків, мали царську владу.

До більш пізнього часу належить свідчення про тірсенів в одному з гомерівських гімнів. Це перше з численних повідомлень про піратство тірсенів. Об'єктами нападу тірренських піратів став сам бог Діонісій, який чудом звільнився від розбійників і перетворив їх на дельфінів. Це свідчення датується VII-VI ст. до н.е. – епохою етрусської таласократії.

Уперше в грецькій літературі географічний та етнографічний опис Італії дав Гекатей Мілетський. Виходячи з уривків, що дійшли до нас, першими мешканцями Італії він вважав тірсенів, енотрів та аксонів. Тірренів автор згадує у зв'язку з островом Ефалія, називає низку міст Тірренського узбережжя, вважаючи їх містами енотрів – поетична назва пеласгів. Гекатей не змішував тірренів і пеласгів, вважаючи обидва ці народи древніми мешканцями Італії [2, с. 76].

У першій піфійській оді Піндара 470 р. до н. е. міститься повідомлення про перемогу при Кумах сиракузького тирана Гіерона над флотом фінікійців і тірренів [3, с. 260]. Про союзні відносини між карфагенянами й тірренами повідомляють також Геродот і Аристотель, що стосується свідчень Піндара, то вони є унікальними.

Винятково важливе місце в грецькій традиції про етрусків належить Геродоту. В останній частині обширного розділу присвяченого Лідії, він виклав переказ про переселення частини лідійського народу в Італію (Умбрію) під час страшного голоду на чолі з сином царя лідійців Тірреном [4, с. 42]. «Лідійці» відмовилися від своєї назви й почали називати себе за іменем сина свого царя, який був їхнім вождем, «тірренами». У цьому випадку ми маємо не історичне свідчення, а усний переказ, хоча й досить цінний.

Особлива версія про походження етрусків була висунута Гелланіком Лесбоським. Як і Геродот, він пов'язує етрусків із мешканцями Егейського басейну, але не з лідійцями, а з пеласгами. На його думку, пеласги, вигнані еллінами за часів царя Нана, припливли на кораблях до ріки Спінету в Іонійському заливі й висадились на берег. Затим вони просунулись углиб країни, захопили місто Кротон і поселились у країні, яка отримала назву “Тірренія”. Пеласги стали називатися тірренами. Ця версія підтверджена археологічними знахідками на острові Лемнос.

Зазначимо, що плутанина між пелагами та тірренами характерна для багатьох праць античних авторів. Найімовірніше, це пов'язано з тим, що про пеласгів говорили як про народ, який не говорив грецькою мовою, який заселив побережжя Егейського моря і який, за подобою тірренів, був пов'язаний з островом Лемнос.

Діонісій Галікарнаський шість глав “Римських старожитностей” присвятив етрускам. Він виступав за автохтонне походження етрусків, і завдяки йому нам відомо про пеласгійську теорію Гелланіка й погляди інших древніх авторів, які займалися цією проблемою. Діонісій розпочинає з викладу легендарної, на його думку, версії про переселення тірренів в Італію. Він вважає, що переселенці отримали ім'я від очільника Тіррена, лідійця й вихідця з Меонії, потомка Зевса, сина Аттіса й брата Ліда. Діонісій викладає думки істориків, які жили після Геродота, указує, що їхні версії відрізняються лише в деталях у процесі визначення характеру поселення етрусків, його датування. Ставлення Діонісія до лідійської версії було негативним. Він покликається на лідійського історика Ксанфа, якого вважає найбільшим авторитетом з історії свого народу. У праці Ксанфа, підкреслює Діонісій, нічого не сказано про Тіррена й колонії лідійців в Італії. Синами Аттіса, за Ксанфом, були Лід і Тореб, предки лідян і торебів, споріднених народностей, які відрізняються мовою, як дорійці й іонійці.

Діонісій наводить думку Мірсина, який вважав, що тіррени вимушені були покинути країну і в ході скитань були названі “пеласгами” (лелеками) і що саме вони побудували стіни в Афінах, які отримали назву “Пеласгікон”.

Погляди самого Діонісія зводяться до того, що пеласги й тіррени – це два абсолютно різні народи, які відрізняються один від одного як тірсени та лідійці, які говорять різними мовами й мають різні звичаї та установи. При цьому, підкреслює Діонісій, тіррени все ж ближче до пеласгів, ніж до лідійців. Тіррени – це місцевий і дуже древній народ, не схожий на своїх сусідів ні за мовою, ні за способом життя. Проблема походження етрусків розглядається в 25-30 главах першої книги “Римських старожитностей” [5]. В інших книгах він показав, як були засновані міста тірренів, які були встановлені форми правління, яку велику владу вони мали і як здійснили винаходи. У частинах “Римських старожитностей”, що збереглися, цих даних немає, тому прийнято вважати, що це була особлива книга про етрусків.

За багатством свідчень про етрусків і їхньою цінністю праця грецького географа Страбона не поступається Діонісію Галікарнаському. У “Географії” систематично описано Етрурію, її прибережні острови, ріки й озера, природні багатства, окремі міста, економічне становище. Джерелом інформації для нього стали особисті спостереження, праці грецьких і латинських авторів. Зокрема, він згадує Гесіода, Антикліда, Ефора, Полібія, Посидонія, Ератосфена. У його розпорядженні були й праці римських анналістів. Страбону були відомі обидві версії походження етрусків. Теорію Геродота він доповнив повідомленням про те, що міст було дванадцять і на чолі їх був Торкон (Тарквіній), історичний центр Етрурії.

“Знаходячись під владою одного правителя, тіррени були вельми могутні, але в пізніші часи їх об'єднання було знищене, і під тиском сусідніх народів вони розпалися на окремі міста” [6, с. 201-214]. Таким чином, подано таку схему політичної історії Етрурії: спочатку об'єднані під владою однієї особи, а потім розпад федерації на окремі міста.

Страбон не був останнім автором, хто писав про етрусків, але на ньому завершується класична грецька традиція. Усе те, що повідомляли про етрусків більш пізні грецькі автори (Плутарх, Аппіан, Діон, Кассій, Афіней), було лише переказом матеріалу, що міститься в працях грецьких авторів елліністично-римської епохи.

У грецьких джерелах розглянуто проблеми походження етрусків, їхнього побуту, піратства й торгівлі. Соціальна організація, правові відносини, релігія та мистецтво древніх етрусків не привернули уваги грецьких авторів.

Автори, які жили в період занепаду етрусських міст-держав, ставили собі за мету зібрати те, що було доступним для вивчення. Вони вивчали ті ж питання, що

й їхні попередники. Латинські історики кінця республіки й початку імперії володіли більш цінними свідченнями, що безпосередньо базувалися на вивченні схожих явищ і процесів у римському суспільстві.

Свідчення античних авторів про найдавніших мешканців Апеннінського півострова тривалий час слугували єдиним джерелом для досліджень з історії доримської Італії. Свідчення античної традиції зберігають своє значення й тепер, незважаючи на численні археологічні відкриття, нові етруські й латинські написи.

Література:

1. Гомер. *Одіссея* / Пер. із старогрецької Бориса Тена. – Харків: Фоліо, 2002. – 574 с. – (Бібліотека світової літератури).
2. Немировский А. И. *Этруски в греческой литературе и историографии* / А. И. Немировский // ВДИ. – 1976. – № 3. – С. 74-91.
3. Пиндар. *Пифийские оды* / Пер. М. Л. Гаспарова // ВДИ. – 1950. – № 3. – С. 260-270.
4. Геродот. *История в девяти книгах* / Геродот; ред.: С. Л. Утченко, Н. А. Мещерский; пер. Г. А. Стратановский; АН СССР. – Л. : Наука, Ленингр. отд-ние, 1972. – 600 с. – (Памятники исторической мысли).
5. Дионисий. *Римские древности : в 3 т.* / Дионисий Галикарнасский; пер. с древнегреч. – М. : Рубежи XXI, 2005. – Т. 1. – 2005. – 270, [1] с. – (Историческая библиотека).
6. Страбон. *География: В 17-ти книгах* / Страбон; пер. с греч. Г. А. Стратановского. – Л.: Наука, 1964. – 944 с.